

زیارت قبور مطهر اهل بیت علیهم السلام در سیره عملی عالمان و بزرگان اهل سنت خراسان

عبدالطیف عرب تیموری^۱

محمد باغچیقی^۲

چکیده مقاله

زیارت قبور اولیاء الهی، از تأکیدات و توصیه‌های مستمر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، ائمه اهل بیت علیهم السلام و سلف امت بوده است؛ از این رو احاد امت اسلامی به ویژه علمای مسلمان، همواره بر زیارت قبور اشخاص صالح اهتمام ورزیده و حتی کرامات متعددی را در آن اماکن نورانی مشاهده کرده‌اند. از آنجاکه تبیین اهتمام ویژه عالمان مسلمان بر زیارت قبور مطهر اولیاء الهی، قطعاً باطل‌کننده آراء و ادعاهای جریان‌های انحرافی همچون وهابیت در مسئله زیارت قبور به شمار می‌رود، در نوشتار حاضر مروری بر سیره عالمان مسلمان در خصوص زیارت قبور مطهر ائمه اهل بیت علیهم السلام خواهیم داشت. پرواضح است که ذکر تمامی این تشرفات نیازمند مجالی مفصل‌تر بوده و در این مقاله صرفاً به اهتمام شماری از عالمان و عارفان اهل سنت خطه خراسان بر زیارت قبور مطهر امامان اهل بیت علیهم السلام اشاره می‌گردد.

گفتنی است از مجموع آنچه در این نوشتار خواهد آمد روشن می‌گردد زیارت بارگاه نورانی آنان، به ویژه امام رضا علیه السلام سیره متداول عالمان برجسته‌ای همچون حاکم نیشابوری، ابن خزیمه، جوینی، شیخ احمد جام، شیخ عبدالرحمن جامی و مولوی زین الدین ابوبکر

۱. کارشناس ارشد تاریخ اسلامی

۲. دانش آموخته سطح سه حوزه علمیه قم، پژوهشگر گروه امت و تمدن پژوهشکده باقرالعلوم علیه السلام

تایبادی بوده است. البته این سیره مختص به قرون گذشته نمی باشد بلکه در عصر حاضر نیز علمای اهل سنت خطه خراسان همچون سلف خود، به زیارت قبور مطهر امامان اهل بیت علیهم السلام ملتزم هستند، تاجایی که مشاهده می شود همه ساله، بسیاری از عالمان سنی مذهب خراسان، برای زیارت مضجع شریف امام علی بن موسی الرضا علیه السلام به مشهد مقدس مشرف می شوند. شایان ذکر است در نوشته پیش رو قبل از ورود به مباحث مزبور، ابتدا مفهوم «زیارت» به عنوان یکی از اصول مقدس در دین مبین اسلام تبیین و جایگاه آن در روایات اسلامی بررسی خواهد شد.

کلیدواژه‌ها: اهل بیت، امام رضا، زیارت، حاکم نیشابوری، جوینی، مولانا تایبادی، عبدالرحمن جامی، احمد جامی، اهل سنت، خراسان.

مقدمه

زیارت مشاهد متبرکه و قبور بزرگان دینی، همواره برای مسلمانان، منبع تقرب، تهذیب و آرامش روح به شمار می رود و لذا از صدر اسلام تاکنون مورد تأیید و پذیرش جمهور علما و اندیشمندان مسلمان بوده است. البته گروهی اندک، همچون پیروان فرقه وهابیت، با صدور فتوایی مبنی بر حرمت سفر به قصد زیارت قبور، کوشیده اند امت اسلام را از این راه مهم کسب فیض و معرفت محروم سازند.

در همین راستا، بررسی نمونه های عینی زیارت ازسوی جمعی از علما، عرفا و اندیشمندان بزرگ مسلمان از جمله مدایح، کرامات و خاطرات آنان در مشاهد مشرفه، به ویژه در حریم ملکوتی حضرت علی بن موسی الرضا علیه السلام می تواند این باور و محبت دیرینه را در میان مسلمانان تقویت کرده و استمرار بخشد. همچنین بی شک ذکر این مباحث، پاسخی است به ادعاهای وهابیان و سایر گروه های انحرافی درخصوص ممنوعیت شدّ رحال و هرآنچه در مسئله زیارت قبور بیان می کنند.

گفتنی است در این پژوهش، تلاش شده تا با بهره گیری از متون معتبر حدیثی، تاریخی و ادبی، جنبه های گوناگون موضوع مزبور تبیین گردد.

شایان ذکر است درباره زیارت قبور مطهر ائمه اطهار علیهم السلام ازسوی عالمان اهل سنت، آثار

زیارت در لغت به
معنای «میل کردن» و
در اصطلاح به معنای
«قصد همراه با احترام و
تعظیم» است و احترام و
آن نیازمند سه رکن زائر،
مزور و گرایش قلبی با
تعظیم است. این تبیین،
زبینه ورود به بحث فقهی
یا کلامی زیارت را فراهم
می‌کند.

۷۰

شماره دوم - پاییز و زمستان ۱۴۰۴
آمیت و آملیت

متعددی نگاشته شده است؛ باین حال، امتیاز نوشتار حاضر نسبت به پژوهش‌های پیشین در آن است که صرفاً بر سیره علمای اهل سنت خطه خراسان بر زیارت اهل بیت علیهم‌السلام متمرکز شده است. بی‌گمان ذکر این نمونه‌ها نشان می‌دهد که عالمان اهل سنت خراسان نیز همچون دیگر علمای مسلمان، به زیارت اهل بیت علیهم‌السلام اهمیتی خاص داشته و حتی کراماتی را نیز از آن حضرات مشاهده کرده‌اند. پرواضح است که قبل از ورود به بحث، ضرورت اقتضا می‌کند مفهوم واژه «زیارت» و تأکید پیشوایان دین بر این مسئله به درستی تبیین گردد؛ از این رو در ابتدا به این دو بحث پرداخته می‌شود.

تبیین معنای لغوی و اصطلاحی «زیارت»

واژه «زیارت» از ریشه «زور» بوده و در لغت به معنای میل پیدا کردن به سوی چیزی است. ابن فارس (از لغت‌شناسان مطرح جهان اسلام) در این باره می‌نویسد: «(زَوَرَ) الزَّاءُ وَالْوَاوُ وَالزَّاءُ أَضْلُّ وَاحِدٌ يَدُلُّ عَلَى الْمَيْلِ»^۱. در لسان العرب نیز چنین آمده است: «زَارَ فُلَانٌ فُلَانًا أَيْ مَالَ إِلَيْهِ»^۲؛ فلانی، فلانی را زیارت کرد؛ یعنی به سوی او میل پیدا کرد. مؤید اثبات این معنا، آیه هفده سوره مبارکه کهف است که خدای متعال در این آیه می‌فرماید: «وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَتْ تَزَاوَرُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ»^۳؛ و خورشید را می‌بینی که وقتی طلوع می‌کند، از سمت راست غارشان متمایل می‌شود. پس زیارت در لغت به معنای میل پیدا کردن زائر به سوی مزور است.

مفهوم «زیارت» در عرف و اصطلاح نیز عبارت است از اینکه زائر با هدف اکرام و تعظیم زیارت‌شونده به سوی او تمایل پیدا کند. طریحی در تبیین این مسئله چنین تصریح کرده است: «والزيارة في العرف: قصد المزور إكراماً له وتعظيماً له»^۴ زیارت در عرف به معنای قصد رفتن به سوی مزور به منظور احترام و تعظیم او است.

پس در زیارت، سه رکن اساسی وجود دارد که اگر هر کدام از این سه رکن وجود نداشته باشد زیارت محقق نخواهد شد:

۱. ابن فارس، معجم مقاییس اللغة، ج ۳، ص ۳۶.
۲. ابن منظور، لسان العرب، ج ۴، ص ۳۳۵.
۳. سوره مبارکه کهف، آیه ۱۷.
۴. فخرالدین طریحی نجفی، مجمع البحرین، ج ۲، ص ۳۰۵.

(۱) زائر (زیارت کننده)؛

(۲) مزور (زیارت شونده)؛

(۳) گرایش قلبی که با تکریم مزور توسط زائر همراه است.^۱

حال که معنای لغوی و اصطلاحی واژه «زیارت» مشخص شد، باید دید پیشوایان دین، نسبت به مقوله زیارت چه نگاهی داشته‌اند؛ به همین خاطر در بخش بعد به بررسی این مسئله در احادیث اشاره می‌شود.

«زیارت» در لسان احادیث

به طور حتم زیارت پیامبر اکرم ﷺ و سایر اولیاء الهی، از دستورات و توصیه‌های قطعی رسول خدا، ائمه اهل بیت علیهم السلام و سلف امت بوده است. چنان که در یکی از روایات نبوی می‌خوانیم: «مَنْ زَارَ قَبْرِي وَجَبَتْ لَهُ شَفَاعَتِي»؛^۲ هرکس که به زیارت من بیاید، واجب است که او را شفاعت کنم.

در رابطه با سند این روایت باید گفت: عبد الحق اشبیلی (عالم و حدیث‌شناس مطرح اهل سنت در قرن ششم هجری)، آن را بدون وارد کردن کوچک‌ترین خدشه‌ای نقل کرده است.^۳ همین مسئله باعث شده تا بسیاری از محدثین نامدار همچون محمد بن عبد الباقي زرقانی، سکوت اشبیلی را دلیلی بر صحت سند روایت مزبور قلمداد کنند؛^۴ چرا که اشبیلی در ابتدای کتابش (الأحكام الشرعية الصغرى) مدعی شده که احادیث صحیح را برای نقل در این کتاب انتخاب کرده است.^۵ سبکی شافعی در کتاب شفاء السقام فی زیارة خیر الأنام ﷺ این روایت را تصحیح کرده است. حافظ سیوطی درباره حدیث «من زار قبري وجبت له شفاعتي» می‌نویسد: برای این روایت طرق و شواهد است به همین خاطر ذهبی این روایت را حسن دانسته است.^۶

۱. سید مهدی طباطبایی، «معنای زیارت»، مجله فرهنگ زیارت، ش ۱۸، ص ۴۶.

۲. علی بن عمر دارقطنی، سنن الدارقطنی، ج ۳، ص ۳۳۴.

۳. عبدالحق اشبیلی، الأحكام الشرعية الصغرى، ص ۴۶۷.

۴. محمد بن عبد الباقي زرقانی، شرح الزرقانی علی المواهب الدنیة بالمنح المحمدية، ج ۱۲، ص ۱۷۹.

۵. «وتخیرتها صحیحة الإسناد، معروفة عند النقاد، قد نقلها الأئمة، وتداولها الثقات، أخرجتها من كتب الأئمة» (عبدالحق اشبیلی، الأحكام الشرعية الصغرى، ص ۷۱).

۶. «حدیث ابن عمر: من زار قبري وجبت له شفاعتي...، ابن خزيمة في صحيحه متوقفاً في ثبوته والبخاري وله طرق وشواهد حسنة الذهبی لأجلها الذهبی» (عبد الرحمن بن أبي بكر سيوطی، مناهل الصفا في تخريج أحاديث الشفاء، ص ۲۰۸).

همچنین باید یادآور شد که بسیاری از عالمان اهل سنت نظیر صالحی شامی^۱ و ملا علی قاری^۲ نیز سند روایت محل بحث را صحیح و یا لا اقل حسن می دانند. محدث مغرب سید احمد بن صدیق غماری درباره این حدیث می نویسد: این حدیث (من زار قبری) صحیح است و دارای طرق متعدد است و حفاظ آن را به صورت جداگانه تألیف کرده اند و از آن حفاظ امام تقی الدین سبکی است که درباره آن یک کتاب تألیف کرده است.^۳

در فرمایش دیگری از پیامبر خدا ﷺ نیز می خوانیم: «مَنْ زَارَ قَبْرِي بَعْدَ مَوْتِي، كَانَ كَمَنْ زَارَنِي فِي حَيَاتِي»؛^۴ هرکس که مرا بعد از وفاتم زیارت کند، همانند آن است که مرا در ایام حیاتم زیارت کرده است.

حافظ ابن حجر عسقلانی در کتاب هداية الرواة إلى تخریج أحاديث المصاييح والمشكاة این روایت را حسن می داند: «و عن ابن عمر مرفوعاً مَنْ حَجَّ فَرَّارَ قَبْرِي بَعْدَ مَوْتِي كَانَ كَمَنْ زَارَنِي فِي حَيَاتِي»؛^۵ ابن حجر عسقلانی بر این حدیث سکوت می کند و سکوت ابن حجر در این کتاب نزد او یعنی حدیث حسن است. چنانچه در مقدمه کتاب شرطش را بیان کرده است: «منهج الحكم علي الاحاديث فالتزمت في هذا التخریج أن أیّن حال كل حدیث من الفصل الثاني من كونه صحيحاً أو ضعيفاً أو منكراً أو موضوعاً وما سكت عن بيانه فهو حسن».^۶

حتی در پاره ای از روایات آمده که اگر فردی برای انجام مناسک حج به مکه مشرف می شود، (قبل یا بعد از انجام این مناسک)، به زیارت حضرت رسول ﷺ نرود، به ایشان جفا کرده است.^۷

اهل بیت علیهم السلام نیز ضمن توصیه مؤکد به زیارت قبور مطهر اولیاء الهی،^۸ خود نیز بدان

۱. محمد بن یوسف صالحی شامی، سبل الهدی والرشاد، ج ۱۲، ص ۳۷۸.

۲. ملا علی قاری، شرح الشفا، ج ۲، ص ۱۵۰.

۳. «وقال في قبره الشريف: من زار قبري وجبت له شفاعتي. وهو حدیث صحیح له طرق متعددة أفردھا الحفاظ بالتألیف ومنهم التقی السبکی وكتابه مطبوع متداول فلا نطیل بذكر أسانیده وبيان صحته بعد أن بسط ذلك الإمام تقی الدین المذكور» (احمد بن صدیق غماری، إحياء المقبور من أدلة جواز بناء المساجد والقباب على القبور، ص ۴۲).

۴. سلیمان بن احمد طبرانی، المعجم الاوسط، ج ۱، ص ۹۴.

۵. ابن حجر العسقلانی، هداية الرواة إلى تخریج أحاديث المصاييح والمشكاة، ج ۳، ص ۱۲۸.

۶. همان، ج ۱، ص ۵۸.

۷. «قال ﷺ من حج بيت ربي ولم يزرني فقد جفاني» (علامه مجلسی، بحار الأنوار، ج ۹۹، ص ۳۷۳؛ علي بن حسام متقی هندی، كنز العمال في سنن الأقوال والأفعال، ج ۵، ص ۱۳۵).

۸. «عن جعفر بن محمد ﷺ قال: إذا حج أحدكم فليختم بزيارتنا، لأن ذلك من تمام الحج» (شيخ حرعالمی، وسائل الشيعة، ج ۱۴، ص ۳۲۴).

ملتزم بوده‌اند. آن چنان که در منابع فریقین می‌خوانیم: «أَنَّ فَاطِمَةَ عَلَيْهَا السَّلَامُ بِنْتُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَتْ تَزُورُ قَبْرَ عَمِّهَا حَمْرَةَ عَلَيْهِ السَّلَامُ كُلَّ جُمُعَةٍ...»^۱ حضرت زهرا عليها السلام هر جمعه قبر حضرت حمزه را در منطقه اُحد زیارت می‌کرد.

گفتنی است سیره حضرت زهرا عليها السلام باطل‌کننده ادعای وهابیت مبنی بر ممنوعیت زیارت قبور توسط بانوان است؛^۲ چراکه اگر ادعای وهابیان در این خصوص (یعنی حرمت تشرف بانوان به جهت زیارت قبور) صحیح می‌بود، هر آینه حضرت زهرا عليها السلام نباید به زیارت قبر مطهر حضرت حمزه مشرف می‌شدند. همچنین رسول الله صلی الله علیه و آله به صورت عموم فرمودند: «به زیارت قبور بروید» و به عایشه کیفیت زیارت قبور را تعلیم دادند.^۳ ابن حجر هیتمی از عالمان نامدار اهل سنت پس از بیان روایت فوق، چنین تصریح کرده است: «و فی تعلیمه صلی الله علیه وآله لعائشة رضی الله عنها ادل دلیل علی مشروعیه زیاره القبور للنساء»؛^۴ تعلیم کیفیت زیارت قبور از سوی رسول خدا صلی الله علیه و آله به عایشه، محکم‌ترین دلیل بر مشروعیت زیارت قبور توسط زنان به حساب می‌آید. در روایت دیگری هم آمده که عایشه داشت به زیارت قبر برادرش عبدالرحمن می‌رفت و برخی به او اشکال گرفتند که مگر پیامبر از زیارت قبور نهی نکرده؟ و او در پاسخ گفت: بله نهی کرده و [اما] بعد اجازه زیارت قبور داده است.^۵

همچنین سلف امت نیز دیگران را به زیارت قبر مطهر نبی اکرم صلی الله علیه و آله دعوت می‌کردند. به عنوان نمونه خلیفه دوم به کعب الاحبار توصیه کرد تا برای زیارت مضجع نورانی رسول خدا به مدینه سفر کند.^۶ بلال حبشی نیز به قصد زیارت حرم

۱. حاکم نیشابوری، المستدرک علی الصحیحین، ج ۱، ص ۵۳۳.

۲. محمد بن صالح العثیمین (وهابی مسلک) در این خصوص چنین تصریح می‌کند: «الصحیح بلاشک أن زیارة النساء للقبور حرام بل من كبائر الذنوب» (محمد بن صالح العثیمین، تعلیقات العثیمین علی الکافی لابن قدامة، ج ۲، ص ۴۰۸).

۳. «... قَالَتْ: قُلْتُ: كَيْفَ أَقُولُ لَهُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ قُولِي السَّلَامَ عَلَى أَهْلِ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ، وَيَرْحَمُ اللَّهُ الْمُسْتَفْدِمِينَ مِنَّا وَالْمُسْتَأْخِرِينَ، وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لِلْآخِرُونَ» (مسلم نیشابوری، صحیح مسلم، ج ۲، ص ۶۶۹).

۴. ابن حجر هیتمی، الجوهر المنظم فی زیارة القبر الشریف النبوی المکرم صلی الله علیه و آله، ص ۳۴ و ۳۵.

۵. «أَنَّ عَائِشَةَ أَقْبَلَتْ ذَاتَ يَوْمٍ مِنَ الْمَقَابِرِ فَقُلْتُ لَهَا: يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ، مِنْ أَيْنَ أَقْبَلْتِ؟ قَالَتْ: مِنْ قَبْرِ أَخِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ، فَقُلْتُ لَهَا: أَلَيْسَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ؟ قَالَتْ: نَعَمْ، كَانَ قَدْ نَهَى، ثُمَّ أَمَرَ بِزِيَارَتِهَا» (محمد حاکم نیشابوری، المستدرک علی الصحیحین، ج ۱، ص ۵۳۲).

۶. «و یستدل ایضا بفعل عمر بن الخطاب فانه لما صالح اهل البيت المقدس و قدم علیه کعب الاحبار و فرح عمر باسلامه. قال له: هل لك أن تسیر معی الى المدینه و تزور قبر النبی صلی الله علیه و آله و تتمتع بزیارته صلی الله علیه و آله. فقال: نعم یا امیرالمؤمنین! انا افعل ذلك... یؤذن بأن شد الرحل كذلك مطلوب، و فعل عمر له اقوی الآن و اوفی

سید علی حضرت
صلی الله علیه و آله
به عایشه و
پیامبر صلی الله علیه و آله
عملکرد زیارت قبور برای
مشروعیت زیارت قبور برای
زنان دلالت دارد و ادعای
وهابیت مبنی بر حرمت آن
باطل و بی پایه است.

این وعده قرآن، امیدی
استوار به مومن می دهد
که در برابر تهدیدها و
فشارهای جبهه کفر و
باطل، استقامت ورزند،
چرا که عاقبت از آن حق
است. بر اساس سنت
الهی، آنان که به مخالفت
با پیامبران و مصلحان
می پردازند و با خشونت
و قتل در برابر دعوت به
عدل و توحید می ایستند،
سرنجامی جز تباهی در
دنیا و آخرت نخواهند
داشت.

۷۴

آمل و قم

شماره دوم - پاییز و زمستان ۱۴۰۴

مطهر نبوی صلی الله علیه و آله از شام به مدینه سفر کرد.^۱ گفتنی است بسیاری از محدثین و مورخین اهل سنت، سند این ماجرا را سندی «جید و نیکو» معرفی می کنند.^۲ حتی شوکانی امام غیر مقلدین هم این روایت را تصحیح کرده است.^۳ جابر بن عبدالله انصاری صحابه بزرگوار رسول خدا، بعد از شنیدن خبر شهادت امام حسین علیه السلام و یاران با وفایش، مدینه را به قصد زیارت قبر مطهر امام حسین علیه السلام ترک کرد و به عنوان اولین زائر امام حسین در روز اربعین، به زیارت ایشان مشرف شد. موفق بن احمد مکی خوارزمی که مورخ، ادیب، فقیه و از بزرگان علمای احناف به شمار می رود، جریان زیارت جابر بن عبدالله انصاری با عطیه که از تابعین می باشد را نقل می کند.^۴

پرواضح است سه ماجرای فوق، ادعای وهابیان درخصوص حرمت سفر به نیت زیارت قبور^۵ وارد و باطل کرده و نشان می دهند که سلف امت برای زیارت قبور، سفر می کرده اند.

به هر حال از مجموع مباحث این بخش مشخص می شود که زیارت اولیاء الهی،

دلیل ایضا، لان اتیان المدینه عندهم امر لا یكون وفيه دلیل على سنة الزيارة و تاکدها؛ وقتی کعب الاحبار پس از فتح بیت المقدس توسط مسلمین، اسلام آورد عمر از مسلمان شدن او خوشحال شد و به او گفت: آیا می توانی با من برای زیارت قبر مطهر نبوی صلی الله علیه و آله به مدینه سفر کنی؟ کعب الاحبار این پیشنهاد را پذیرفت و با مسلمانان راهی مدینه شد. وقتی عمر بن خطاب به مدینه وارد شد ابتدا به سوی مسجد النبی رفت و حضرت رسول را زیارت کرد. این ماجرا به خوبی نشان می دهد شد رحال برای زیارت قبور امری مطلوب است و فعل عمر بن خطاب، از مهم ترین ادله برای اثبات این مدعاست. (ابن حجر هیتمی، تحفه الزوار الی قبر النبی المختار، ص ۷۱).

۱. «إن بلالاً رأى في منامه النبي صلی الله علیه و آله وهو يقول له: «ما هذه الجفوة يا بلال؟ أما أن لك أن تزورني يا بلال، فانتبه حزينا و جلاً خائفاً. فركب راحلته وقصد المدينة فأتى قبر النبي صلی الله علیه و آله فجعل يبكي عنده ويمرغ وجهه عليه، وأقبل الحسن والحسين عليهما السلام فجعل يضمهما ويقبلهما» (ابن عساکر، تاریخ مدینه دمشق، ج ۷، ص ۱۳۷).

۲. ابن حجر هیتمی، تحفه الزوار الی قبر النبی المختار صلی الله علیه و آله، ص ۶۷؛ علی بن عبدالله سمهودی، وفاء الوفاء بأخبار دار المصطفی، ج ۴، ص ۱۸۲ و ۲۱۷؛ محمد بن یوسف صالحی شامی، سبل الهدی والرشاد، ج ۱۲، ص ۳۹۸.

۳. «وَقَدْ رُوِيَ زيارته صلی الله علیه و آله عَنْ جَمَاعَةٍ مِنَ الصَّحَابَةِ مِنْهُمْ بِلَالٌ عِنْدَ ابْنِ عَسَاكِرٍ بِسَنَدٍ جَيِّدٍ» (محمد بن علی شوکانی، نیل الأوطار، ج ۵، ص ۱۱۴).

۴. «عن عطية العوفي، قال: خرجت مع جابر بن عبد الله الأنصاري زائراً قبر الحسين بن علي فلما وردنا كربلاء، دنا جابر من شاطئ الفرات فاغتسل، ثم اتزر بإزار و ارتدى بأخر، ثم فتح صرة فيها سعد فثره على بدنه، ثم إنه لم يخط خطوة إلا ذكر فيها الله تعالى، حتى إذا دنا من القبر...» (موفق بن احمد خوارزمی، مقتل الحسين علیه السلام، ج ۲، ص ۱۹۰).

۵. بن باز می نویسد: «والزيارة الشرعية تجوز لكن من دون سفر، من دون شد الرحل إذا كان في البلد نفسه زاره في البلد، أما أن يشد الرحل يسافر لأجل زيارة القبر، هذا لا يجوز» (عبدالعزیز بن باز، فتاوی نور علی الدرب، ج ۲، ص ۳۴۲).

مورد تأکید پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، اهل بیت علیهم السلام و سلف امت بوده است؛ از این رو می بینیم که عالمان و عارفان نامدار اهل سنت خطه خراسان همانند علمای مسلمان سایر بلاد اسلامی، ضمن اظهار ارادت به ساحت مقدس اهل بیت، به زیارت قبور مطهر آن بزرگواران ملتزم بوده اند. در بخش بعد، به نمونه هایی از سیره عملی برخی از علما و عرفای سنی مذهب خراسان در این خصوص اشاره خواهد شد.

التزام عالمان اهل سنت خطه خراسان به زیارت قبور مطهر اهل بیت علیهم السلام

در بخش قبل گفته شد زیارت قبور صالحین و سفر به نیت آن، نه تنها منعی ندارد بلکه از جمله سفارشات همیشگی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، ائمه اهل بیت علیهم السلام و سلف امت بوده و آن بزرگواران بدان التزام داشته اند.

به طور حتم از اهتمام و تأکیدات مستمر پیشوایان دین برمی آید که زیارت قبور اولیاء الهی، منافع و ثمرات فراوانی برای زائر به همراه دارد، چنان که سعد الدین تفتازانی (از عالمان نامدار اهل سنت خطه خراسان) در عبارتی دقیق این مهم را چنین تبیین می کند: «ينتفع بزيارة القبور والاستعانة بنفوس الأخيار من الأموات في استئزال الخيرات واستدفاع الملمات»؛^۱ زیارت قبور نافع است و با استمداد از اموات صالح، خیرات نازل می شود و مصائب بزرگ دفع می شود؛ از این رو عالمان، عارفان و ادیبان خطه خراسان که همواره به اهل بیت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله عشق می ورزیدند،^۲ به زیارت قبور آن بزرگواران نیز مشرف شده اند. در این بخش به جهت رعایت اختصار صرفاً به ذکر چند نمونه بسنده می شود.

ابن خزیمه و ابوعلی ثقفی

ابوبکر محمد بن اسحاق سلمی معروف به ابن خزیمه، از عالمان نامدار اهل سنت

۱. سعد الدین تفتازانی، شرح المقاصد، ج ۳، ص ۳۳۸.

۲. به عنوان نمونه عطار نیشابوری (عارف و شاعر نام آشنا و پرافتخار ایرانی) در عبارتی دقیق و زیبا این گونه تصریح می کند: «آن می دانم کسی که به محمد صلی الله علیه و آله ایمان دارد و به فرزندان و یارانش ایمان ندارد (درحقیقت) او به محمد ایمان ندارد» (فریدالدین محمد عطار نیشابوری، تذکرة الاولیاء، ص ۱۳).

عالمان خراسان با پیروی از تأکیدات پیامبر و ائمه، نه تنها زیارت قبور اهل بیت را جایز می دانستند، بلکه آن را نافع و موجب دفع بلا و نزول خیر می شمردند و خود نیز به آن عمل می کردند. این نشان از جایگاه والای اهل بیت در خراسان قدیم و رویکرد عملی علمای اهل سنت این منطقه نسبت به زیارت دارد.

نیشابور در قرن سوم هجری، نسبت به زیارت قبر مطهر امام رضا علیه السلام عنایت خاصی داشته است تاجایی که ابن حجر عسقلانی در کتاب تهذیب التهذیب در این باره می نویسد: «سمعت أبا بكر محمد بن المؤمل بن الحسن بن عيسى يقول خرجنا مع إمام أهل الحديث أبي بكر بن خزيمة وعديله أبي علي الثقفي مع جماعة من مشائخنا وهم إذ ذاك متوافرون إلى زيارة قبر علي بن موسى الرضا علیه السلام بطوس؛ قال فرأيت من تعظيمه يعني بن خزيمة لتلك البقعة وتواضعه لها وتضرعه عندها ما تحيرنا.»^۱ ابوبکر محمد بن مؤمل بن حسن بن عیسی می گفت: به همراه امام محدثان، ابوبکر بن خزیمه و همراه او ابوعلی ثقفی و گروهی از مشایخ مان به زیارت مرقد علی بن موسی الرضا علیه السلام در طوس رفتیم. در آنجا دیدم که ابوبکر بن خزیمه نسبت به آن مکان مقدس احترام، فروتنی و خشوع نشان می داد و با چنان تضرع و اخلاصی رفتار می کرد که همگی ما از این مسئله شگفت زده شدیم.

ابن حبان

محمد بن حبان بن احمد بن حبان، معروف به «ابن حبان» از دانش آموختگان حوزه نیشابور نیز همچون استادش ابن خزیمه، به زیارت حرم مطهر امام رضا علیه السلام توجه خاصی داشت و حتی در این خصوص چنین تصریح کرده است: «قد زرتَه مراراً کثیرةً وَمَا حَلَّتْ بِي شِدَّةٌ فِي وَقتٍ مَقَامِي بطوس فزُرْتُ قبرَ عَلِيٍّ بنِ مُوسَى الرِّضَا صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَى جَدِهِ وَعَلَيْهِ ودَعَوْتُ اللَّهَ إِزَالَتَهَا عَنِّي إِلَّا أَسْتَجِيبَ لِي وَزَالَتْ عَنِّي تِلْكَ الشَّدَّةُ وَهَذَا شَيْءٌ جَرَّبْتَهُ مَراراً فَوَجَدْتَهُ كَذَلِكَ أَمَاتَنَا اللَّهُ عَلَى مُحَبَّةِ الْمُصْطَفِيِّ وَأَهْلِ بَيْتِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ»^۲؛ هرگاه در زمانی که در طوس اقامت داشتیم، سختی یا گرفتاری ای برایم پیش می آمد، به زیارت قبر علی بن موسی الرضا (درود خدا بر او و بر جد گرامی اش) می رفتم و از خدا می خواستم آن گرفتاری را از من برطرف سازد، و هیچ گاه چنین نکردم مگر اینکه دعایم مستجاب شد و آن سختی از من رفع گردید. این را بارها آزموده ام و همیشه چنین یافته ام. خداوند ما را با محبت پیامبر برگزیده صلی الله علیه و آله و اهل بیت پاکش زنده بدارد و با همین محبت از دنیا ببرد. درود خدا بر او و بر آنان باد.

۱. ابن حجر عسقلانی، تهذیب التهذیب، ج ۷، ص ۳۸۸.

۲. ابن حبان، الثقات، ج ۸، ص ۴۵۷.

حاکم نیشابوری

ابوعبدالله محمد بن عبدالله بن محمد، حاکم نیشابوری یکی دیگر از علمای مشهور خطه خراسان است که نسبت به زیارت امام رضا علیه السلام اهتمام ویژه‌ای داشت، تاجایی که به تصریح خودش، خداوند متعال کرامات متعددی را در بارگاه نورانی حضرت علی بن موسی الرضا علیه السلام به او نشان داده است. چنان‌که جوینی به نقل از جناب حاکم می‌نویسد: «وقد عَرَّفَنِي اللهُ مِنْ كَرَامَاتِ التَّرْبَةِ خَيْرَ كَرَامَةٍ، مِنْهَا: أَنِّي كُنْتُ مُتَقَرِّسًا لَا أَتَحَرَّكُ إِلَّا بِجَهْدٍ فَخَرَجْتُ وَ زَرْتُ وَ انصَرَفْتُ إِلَى نَوْقَانَ بِخَفِّينِ مِنْ كَرَابِيسٍ فَأَصْبَحْتُ مِنَ الْغَدِ بِنَوْقَانَ وَ قَدْ ذَهَبَ ذَلِكَ الْوَجَعُ وَ انصَرَفْتُ سَالِمًا إِلَى نِيسَابُورٍ»؛ خداوند از کرامت‌های خاکی آن (قبر مطهر) نیکوترین کرامات را به من نشان داد؛ از جمله اینکه بیماری‌ای داشتم که موجب شده بود به سختی و مشقت راه روم. در یکی از روزها امام رضا را زیارت کردم و به نوقان بازگشتم. صبح روز بعد در نوقان بودم که آن درد به‌کلی از میان رفته بود، و سالم به نیشابور بازگشتم.

در عبارتی دیگری نیز از حاکم نیشابوری چنین نقل شده است: «سمعت أباالحسين محمد بن علي بن سهل الفقيه يقول: ما عرض لي مهم من أمر الدين والدنيا فقصدت قبر الرضا عليه السلام لتلك الحاجة، ودعوت عند القبر لإقضية لي تلك الحاجة، وفرج الله عني ذلك المهم. ثم قال أبوالحسن: وقد صارت إلى هذه العادة أن أخرج إلى ذلك المشهد في جميع ما يعرض لي فإنه عندي مجرب»؛^۱ از ابوالحسن محمد بن علی بن سهل فقیه شنیدم که می‌گفت: هیچ امر مهمی از کارهای دین و دنیا برایم پیش نمی‌آمد، مگر آنکه برای آن حاجت به سوی قبر امام رضا علیه السلام می‌رفتم و در آنجا دعا می‌کردم، و آن حاجت برایم برآورده می‌شد و خداوند آن گرفتاری را از من برطرف می‌ساخت. (سپس ابوالحسن می‌افزاید) چنان‌که این کار عادت دارم که هر پیشامدی برایم رخ دهد، به مشهد می‌روم؛ زیرا این امر نزد من، امری مجرب به حساب می‌آید.

حاکم نیشابوری همچنین در کتاب تاریخ نیشابور، پس از معرفی امام علی بن موسی الرضا علیه السلام، روایتی را از آن حضرت بدین صورت نقل می‌کند: «وقال الرضا رضي الله عنه: من زارني على بعد داري أتيته يوم القيامة في ثلاث مواطن حتى

۱. ابراهیم بن محمد حموی جوینی، فرائد السمطين، ج ۲، ص ۲۲۰.

۲. همان.

حاکم نیشابوری، به عنوان یکی از عالمان بزرگ اهل سنت خراسان، نه تنها به زیارت امام رضا علیه السلام، بلکه کرامات متعددی داشته، بلکه شفای بیماری (از جمله دعا در حرم و استعجابت کرده و به آن ایشان را تجربه کرده و به آن تصریح نموده است. همچنین روایت را در سه موقع نجات زائر در سه موقوف هونک قیامت را در کتاب تاریخی خود آورده است.

أخلصه من أهوالها: إذا تطايرت الكتب يميناً وشمالاً وعند الصراط وعند الميزان»؛^۱ هرکه مرا بعد از حیاتم زیارت کند، روز قیامت در سه جا به داد او می رسم و از هراس ها و سختی های آنجا نجاتش می دهم: وقتی که نامه های اعمال از راست و چپ پراکنده شوند، و هنگام گذشتن از صراط، و موقع سنجیدن میزان [اعمال].

روشن است که جناب حاکم این روایت را به جهت تبیین فضیلت و اهمیت زیارت بارگاه نورانی امام رضا علیه السلام بیان کرده است.

شیخ احمد جام

شیخ الاسلام ابونصر احمد بن ابوالحسن نامقی جامی مشهور به شیخ احمد جام، از عرفا و ادبای مطرح اهل سنت در قرن پنجم و ششم هجری به شمار می آید که به زیارت مرقد مطهر امام رضا علیه السلام توجهی ویژه داشته و به همین جهت، بارها به مشهد سفر کرده است.^۲ حتی مشهور است که در هنگام ورود به شهر مقدس مشهد، از محل فعلی تپه سلام (که آخرین بلندی مشرف به مشهد است)، به حضرت سلام داده و برای زیارت، اذن و اجازه می گرفت، تاجایی که طبق برخی از اقوال شفاهی، نام گذاری این محل به نام «تپه سلام» به همین جهت بوده که البته نیازمند تحقیق کامل تری است.

شایسته است که از شیخ احمد جامی، اشعار فراوانی در راستای مدح اهل بیت علیهم السلام به یادگار مانده است که به عنوان نمونه می توان به دوبیتی زیر اشاره کرد:

گر منظر افلاک شود منزل تو وز حوض کوثر اگر سرشته گردد گل تو
گر مهر علی نباشد اندر دل تو مسکین تو و سعی های بی حاصل تو

ابراهیم بن محمد جوینی

صدرالدین ابراهیم بن محمد حموئی جوینی از محدثان و صوفیان بزرگ قرن هفتم هجری به شمار می رود که همچون سایر عالمان اهل سنت، به اهل بیت علیهم السلام عشق می ورزید و نماد این عشق و محبت را می توان در اثر گران سنگی که در خصوص مناقب و فضائل آن حضرات تألیف کرده (یعنی کتاب فرائد السمطین)، به نظاره نشست.

۱. حاکم نیشابوری، تاریخ نیشابور، ص ۲۶.

۲. مولوی زین الدین ابوبکر تایبادی، مقامات تایبادی در شرح زندگی و کرامات عارف قرن هشتم، ص ۹۴.

گفتنی است ازجمله مباحث ارزنده اثر مزبور، ذکر حکایات متعددی است که نشان می‌دهد بسیاری از مسلمانان در هنگامه زیارت بارگاه نورانی حضرت رضا (ع) حاجت روا شده‌اند. به عنوان نمونه جوینی به نقل از ابونصر مؤذن نیشابوری می‌نویسد: «أصابتنی علّة شديدة ثقل فیها لسانی فلم أقدر منها علی الکلام فخطر ببالي زیارة الرضا (ع) و الدعاء عنده و التوسّل به إلی الله تعالی لیعافیني. فخرجت زائراً و زرت الرضا و قمت عند رأسه و صلیت رکعتین، و کنت فی الدعاء و التضرّع مستشفعاً صاحب القبر إلی الله عزّ و جلّ أن یعافیني من علّتي و یحلّ عقدة لسانی إذ ذهب بی النوم فی سجودي، فرأیت فی منامي كأن القمر قد انفرج فخرج منه رجل آدم کهل شدید الأدمة، فدنا منّي فقال: یا أباالنضر قل: لا إله إلا الله. قال: فأومأت إلیه کیف أقول ذلك و لسانی منغلق؟ فصاح علیّ صیحة و قال: تنکر لله القدرة؟ قل: «لا إله إلا الله». قال: فانطلق لسانی فقلت: «لا إله إلا الله» و رجعت إلی منزلي راجلاً و کنت أقول: «لا إله إلا الله» و لم ینغلق لسانی بعد ذلك»؛^۱ [ابونصر مؤذن نیشابوری می‌گوید: به مرض سختی مبتلا شدم به طوری که نمی‌توانستم سخن بگویم، به ذهنم خطور کرد که به زیارت [حضرت] رضا (ع) روم تا در آنجا با دعا و توسّل، آن امام را به درگاه خداوند شفیع آورم تا خداوند عافیت و سلامتی را به من بازگرداند. پس بر مرکبم سوار شدم و به قصد زیارت مشهد [الرضا] حرکت کردم، در بالاسر مرقد [حضرت] رضا (ع) دو رکعت نماز خوانده و سپس سجده کردم و در دعا و تضرّع، صاحب این قبر را شفیع قرار دادم تا خداوند گره زبانم را بگشاید؛ در سجده به خواب رفتم و دیدم که گویا قبر شکافته شد و مردی سال خورده و بسیار گندمگون از آن بیرون آمد و به من نزدیک شد و گفت: ای ابانصر! بگو «لا اله الا الله»؛ اشاره کردم که چگونه بگویم درحالی که زبانم بسته است و یارای تکلم ندارد؟! با صدای بلند به من گفت: قدرت خداوند را انکار می‌کنی؟ بگو: «لا اله الا الله». زبانم باز شد و گفتیم: «لا اله الا الله». پای پیاده به منزل برگشتم و دیگر هیچ‌گاه به آن مرض مبتلا نشدم.

جناب جوینی در راستای اثبات اهمیت و فضیلت زیارت حرم مطهر امام رضا (ع) نیز مباحث و حکایات مختلفی را بیان کرده است؛ به عنوان مثال در یکی از حکایات این‌گونه نقل می‌کند: «أورد الإمام شهاب الدین أبوسعید عبدالملک بن

۱. ابراهیم بن محمد حموی جوینی، فرائد السمطين، ج ۲، ص ۲۱۷؛ شیخ صدوق، عیون اخبارالرضا (ع)، ج ۲، ص ۶۹۵ و ۶۹۶.

سعد بن عمرو بن محمد بن عمر بن إبراهيم رحمه الله في مصنفه الموسوم بكتاب
 نزهة الأخيار، أنه سمع من الشيخ الزكي أبي الفتوح محمد بن عبد الكريم بن منصور بن
 غلان قال: سمعت الشيخ أبا الحسن محمد بن القاسم الفارسي بنيسابور، قال: كنت
 [أنكر] على من قصد المشهد بطوس للزيارة!!! وأصررت على هذا الإنكار، فاتفق أني
 رأيت ليلة فيما يرى النائم كأني كنت بطوس في المشهد [و] رأيت رسول الله ﷺ
 قائماً وراء صندوق القبر يصلي فسمعت هاتفاً من فوق و [هو] ينشد ويقول:

من سرّه أن يرى قبراً برؤيته يفرّج الله عمّن زاره كربه
 فليأت ذا القبر إن الله أسكنه سلاله من رسول الله منتجة

و كان يشير في الخطاب إلى رسول الله ﷺ قال: فاستيقظت من نومي كأني غريق
 في العرق فناديت غلامي يسرج دابتي في الحال فركبتها وقصدت الزيارة وتعوّدت
 في كل سنة مرتين؛^۱ ابوالفتوح محمد بن محمد بن عبد الكريم می گفت: از شیخ
 ابوالحسن محمد بن قاسم فارسی نیشابوری شنیدم که می گفت: من با کسانی که به
 زیارت مشهد طوس می رفتند مخالفت می کردم و آن ها را منع می نمودم که به زیارت
 بروند و بر این عقیده اصرار هم داشتم. یکی از شب ها رسول اکرم ﷺ را در خواب
 دیدم که در بارگاه نورانی امام رضا علیه السلام نماز می گذارد، همان لحظه شنیدم هاتفی ندا
 می کرد و این شعر را می خواند:

«هرکه می خواهد قبری را ببیند که خداوند با دیدن آن، اندوه زائر را برطرف می سازد
 پس باید به سراغ این قبر بیاید؛ چراکه خداوند در این قبر، نسلی برگزیده از خاندان
 پیامبر خدا ﷺ را قرار داده است.»

محمد بن قاسم فارسی می گوید: «از خواب بیدار شدم درحالی که غرق عرق بودم،
 در همان هنگام به غلام خود گفتم: مرکب مرا حاضر کن. سوار شدم و برای زیارت عازم
 طوس شدم و مشهد را زیارت کردم و بعد از آن، سالی دوبار به مشهد می روم».

به وضوح روشن است که جوینی با نقل ماجرای فوق، درصدد اثبات دو نکته ذیل
 می باشد:

(۱) زیارت امام رضا علیه السلام، عملی مورد رضایت خداوند متعال و پیامبر اکرم ﷺ
 به شمار می رود؛

حکایت ابوالحسن
 محمد بن قاسم فارسی
 نیشابوری، نشان می دهد
 که زیارت امام رضا علیه السلام
 نه تنها محمود نیست، بلکه
 مورد تأیید خدا و رسول
 است و حتی علمایی که
 ابتدا با آن مخالف بودند،
 پس از آگاهی از حقیقت،
 به آن روی آورده و به
 ترویج آن پرداخته اند.

۲) منع زیارت قبور اولیاء الهی نیز عملی ناصواب به شمار می‌رود و به هیچ وجه پذیرفتنی نیست.

شیخ عبدالرحمن جامی

یکی دیگر از عرفا و ادبای سنی مذهب خراسان که به مسئله زیارت قبور مطهر اهل بیت علیهم‌السلام ملتزم بود، شیخ عبدالرحمن جامی، عالم، عارف و شاعر قرن نهم هجری است. بدین سان که وی سفرهای متعددی به شهرهای زیارتی داشته و ضمن زیارت بارگاه‌های نورانی ائمه اهل بیت علیهم‌السلام، در آن اماکن مقدس اشعاری را نیز در جهت مدح آن بزرگواران سروده است. به عنوان نمونه عبدالرحمن جامی در سال ۸۷۷ ق به جهت زیارت مضجع شریف امام حسین علیه‌السلام به کربلا سفر کرد و چون به این شهر رسید، ابیات ذیل را سرود:

کردم ز دیده پای سوی مشهد حسین	هست این سفر به مذهب عشاق، فرض عین
خدام مرقدش به سرم گر نهند پای	حقا که بگذرد سرم از فرق فرقدین
کعبه به گرد روضه او می‌کند طواف	رکب الحجیج آین تروحون آین آین
از قاف تا به قاف پر است از کرامتش	آن به که حيله جوی کند ترک شید و شین
آن را که بر عذار بود جعد مشکبار	از موی مستعار چه حاجت به زیب و زین
جامی گدای حضرت او باش تا شود	با راحت وصال مبدل عذاب بین
می‌راند از دیده سیل که در مشرب کریم	باشد قضای حاجت سائل ادای دین ^۲

جامی همچنین برای زیارت حضرت علی علیه‌السلام به نجف اشرف سفر کرد و در این شهر ابیات ذیل را سرود:

قد بدا مشهّد مولای آنیخو جملی	که مشاهد شد از آن مشهدم انوار جلی
رویش آن مظهر صافی ست که بر صورت اصل	آشکار است در او عکس جمال ازلی
چشم از بر تو رویش به خدا بینا شد	جای آن دارد اگر کور شود معتزلی
زنده عشق نمرده است و نمیرد هرگز	لایزال بود این زندگی و لم یزلی

۱. علی اصغر حکمت، نورالدین عبدالرحمن جامی تحقیقات و تاریخ و احوال و آثار، ص ۸۲.

۲. عبدالرحمن جامی، دیوان جامی (فاتحه الشباب)، ص ۱۸۲.

دعوی عشق وتولاً مکن ای سیرت تو
 چون تو را چاشنی شهد محبت نرسید
 جامی از قافله سالار ره عشق تو را
 گفتنی است عبدالرحمن جامی پس از زیارت امام رضا علیه السلام نیز ابیاتی را این گونه در مدح حضرت علی علیه السلام سرود:

اصبحت زائراً لک یا شحنة النجف
 تو قبله دعایی و اهل نیاز را
 می بوسم آستانه قصر جلال تو
 گر پرده های چشم مرصح به گوهرم
 جامی ز آستان تو کانجایی سجود
 گردی به دیده رفت و به حبیب صبان هفت
 بهر نثار مرقد تو نقد جان به کف
 روی امید سوی تو باشد ز هر طرف
 در دیده اشک عذر ز تقصیر ما سلف
 فرش حریم قبر تو گردد زهی شرف
 هر صبح و شام اهل صفای کنند صف
 اهدی الی اَحَبِّته اشرف التحف^۲

او در سفر دیگری به مشهد مقدس نیز این چنین سروده است:

سلام علی آل طه و یاسین
 سلام علی روضه حل فبها
 امام به حق شاه مطلق که آمد
 شه باغ عرفان گل باغ احسان
 علی بن موسی الرضا کز خدایش
 ز فضل و شرف بینی او را جهانی
 پی عطر روبند حوران جنت
 اگر خواهی آری به کف دامن او
 چو جامی چشد لذت تیغ مهرش
 سلام علی آل خیرالنبیین
 امام یباهی به الملک والدین
 حریم درش قبله گاه سلاطین
 دُر دُرچ امکان مه برج تمکین
 رضا شد لقب چون رضا بودش آیین
 اگر نبودت تیره چشم جهان بین
 غبار دیارش به گیسوی مشکین
 برو دامن از هرچه جز اوست برچین
 چه غم گر مخالف کشد خنجر کین^۳

۱. همان، ص ۱۸۱.

۲. همان، ص ۱۸۲.

۳. همان، ص ۱۸۳.

زین الدین ابوبکر تایبادی

زین الدین ابوبکر تایبادی (از عارفان به نام قرن هشتم هجری) یکی دیگر از علمای اهل سنت خراسان است که تقریباً هرساله برای زیارت امام رضا علیه السلام از تایباد به مشهد مقدس مشرف می شد.^۱

مولوی تایبادی آن قدر به زیارت حضرت علی بن موسی الرضا علیه السلام اهتمام داشت که حتی در یکی از سال ها، وقتی به جهاتی توفیق تشرف به مشهد مقدس را پیدا نکرد، پسر ارشدش را به نیابت از خود به زیارت حضرت رضا علیه السلام فرستاد. بدین سان که از فرزندش شیخ صدرالدین درخواست کرد تا با پای پیاده به زیارت حرم مطهر امام رضا علیه السلام مشرف شود؛^۲ از این رو شیخ صدرالدین به امر پدر این زیارت را به صورت پیاده انجام داد.

با این اوصاف مشخص می شود عشق و علاقه نسبت به اهل بیت علیهم السلام از مهم ترین نقاط مشترک و عوامل وحدت آفرین در جهان اسلام به شمار می رود و عالمان مطرح اهل سنت خراسان همچون سایر مسلمین به زیارت قبور مطهر اهل بیت علیهم السلام به ویژه امام رضا علیه السلام اهتمام داشته اند. البته این ارادت ها و تشرفات به حرم مطهر ائمه اطهار علیهم السلام مسئله ای مختص به دوره ها و قرون سابق نیست، بلکه در این عصر نیز بارها مشاهده کرده ایم که عالمان اهل سنت حتی با پای پیاده به زیارت قبور نورانی امامان اهل بیت علیهم السلام رفته اند.^۳ مولوی غلام نبی توکلی (امام جمعه اهل سنت تایباد) در این خصوص چنین تصریح می کند: «مرقد مطهر امام رضا علیه السلام در ایران و در استان خراسان رضوی باعث افتخار همه مسلمین است و اهل سنت ارادت خاصی به امام رضا علیه السلام دارند و هرگاه کسی از اهل سنت برای کاری به مشهد می رود اعتقاد داریم که اول باید به زیارت امام رضا علیه السلام مشرف شود و بعد به سراغ کارهای دیگرش برود و این عقیده و اعتقاد اهل سنت به امام رضا علیه السلام و سایر ائمه و اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله است».^۴

امان دردی آخوند یزدانی از علمای مطرح خطه خراسان نیز ضمن آنکه گفته

۱. مولانا زین الدین ابوبکر تایبادی، مقامات تایبادی در شرح زندگی و کرامات عارف قرن هشتم، ص ۵۹.

۲. همان، ص ۱۳۰.

۳. خبرگزاری مهر، فیلم کاروان پیاده علمای اهل سنت برای زیارت امام رضا علیه السلام، تاریخ انتشار: ۷ شهریور ۱۳۹۴.

۴. سایت مجمع جهانی شیعه شناسی، ارادت اهل سنت به اهل بیت علیهم السلام.

در زیارت امام رضا علیه السلام میان عالمان اهل سنت و خراسان (اعم از قدیم و جدید)، نه تنها یک عادت علمی بلکه سنت بوده و فردی، فرهنگی مستمر بوده و به عنوان نمادی از همگرایی و محبت به اهل بیت در جهان اسلام، نقشی وحدت آفرین ایفا کرده است.

است: «اولیای خدا شفیع ما هستند و زیارت آن‌ها در دین ما مورد تأکید قرار گرفته و رهبران ما به زیارت آن‌ها توصیه کرده‌اند»^۱؛ همچنین می‌افزاید: «اهل سنت خراسان شمالی احترام ویژه‌ای برای اهل بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام قائل هستند و به همین سبب برای عرض ادب خدمت نوه بزرگوار پیامبر مکرم اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم هر ساله در این ایام شهادت امام رضا علیه‌السلام و رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم به مشهد و زیارت بارگاه حضرت امام رضا علیه‌السلام مشرف می‌شوند»^۲.

نتیجه‌گیری

از مجموع مطالب پیش‌گفته به روشنی برمی‌آید که زیارت اولیای الهی از جمله دستورات و سفارش‌های پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، امامان اهل بیت علیهم‌السلام و سلف امت بوده است. از همین رو عالمان و عارفان اهل سنت در طول تاریخ، ضمن ابراز ارادت دائم نسبت به حضرات اهل بیت علیهم‌السلام، به زیارت قبور مطهر آن بزرگواران نیز پایبند بوده‌اند، تاجایی که گزارش شده برخی از علمای اهل سنت اگر در طول سال، از توفیق زیارت مضجع نورانی امام رضا علیه‌السلام محروم می‌ماندند، به منظور زیارت آن حضرت، فردی را به عنوان نایب خود به مشهد می‌فرستادند. همچنین عالمان برجسته‌ای مانند ابن حَبَّان تصریح کرده‌اند که در هنگام بروز مشکلات، به زیارت بارگاه نورانی امام رضا علیه‌السلام مشرف شده و به برکت آن زیارت، مشکلاتشان برطرف می‌گردید.

با این‌همه، باید گفت عشق و ارادت به ساحت مقدس ائمه اهل بیت علیهم‌السلام، در میان همه مسلمانان فارغ از آنکه شیعه باشند و یا سنی ریشه‌ای عمیق دارد و همین محبت خالصانه، یکی از مهم‌ترین محورهای وحدت امت اسلامی به شمار می‌آید.

۱. خبرگزاری تسنیم، امام رضا علیه‌السلام در دل اهل سنت خراسان شمالی جای دارند، تاریخ انتشار: ۱۱ مهر ۱۴۰۰.
۲. همان.

منابع

- قرآن کریم.
- ابن حبان، **الثقات**، چ ۱، هند، دائرة المعارف العثمانية، ۱۳۹۳ ق.
- ابن عساکر، **تاریخ مدینه دمشق**، بی جا، دارالفکر، بی تا.
- ابن فارس، **معجم مقاییس اللغة**، بی جا، دارالفکر، ۱۳۹۹ ق.
- ابن منظور، **لسان العرب**، چ ۳، بیروت، دارصادر، ۱۴۱۴ ق.
- اشبیلی، عبدالحق، **الاحکام الشرعیة الصغری**، قاهره، مکتبه ابن تیمیہ، ۱۴۱۳ ق.
- بن باز، عبدالعزیز، **فتاوی نور علی الدرب**، بی جا، بی تا.
- تایبادی، مولانا زین الدین ابوبکر، **مقامات تایبادی در شرح زندگی و کرامات عارف قرن هشتم**، تصحیح دکتر سید علاء الدین گوشه گیر، چ ۱، دزفول، نشر افهام، ۱۳۸۲ ش.
- تفتازانی، سعدالدین، **شرح المقاصد**، چ ۲، بیروت، عالم الکتب، ۱۴۱۹ ق.
- جامی، عبدالرحمن، **دیوان جامی (فاتحه الشباب)**، تصحیح اعلاخان افصح زاد، تهران، نشر مرکز مطالعات ایران، ۱۳۷۸ ش.
- صالحی شامی، محمد بن یوسف، **سبل الهدی والرشاد فی سیره خیر العباد و ذکر فضائله و اعلام نبوته و أفعاله و أحواله فی المبدأ و المعاد**، تحقیق و تعلیق الشیخ عادل أحمد عبدالموجود و الشیخ علی محمد معوض، چ ۱، بیروت، دارالکتب العلمیة، ۱۴۱۴ ق.
- حموی جوینی، ابراهیم بن محمد، **فرائد السمطین**، بی جا، مؤسسه المحمودی، بی تا.
- حاکم نیشابوری، محمد، **المستدرک علی الصحیحین**، تعلیق محمد بن أحمد ذهبی، تحقیق مصطفی عبدالقادر عطا، چ ۱، بیروت، دارالکتب العلمیة، ۱۴۱۱ ق.
- حاکم نیشابوری، محمد، **تاریخ نیشابور**، تهران، کتابخانه ابن سینا، بی تا.
- حرعاملی، **وسائل الشیعة**، قم، مؤسسه آل البیت (علیهم السلام) لإحياء التراث، بی تا.
- حکمت، علی اصغر، **نورالدین عبدالرحمن جامی: تحقیقات و تاریخ و احوال و آثار**، چ ۳، تهران، انتشارات توس، ۱۳۸۶ ش.
- دارقطنی، علی بن عمر، **سنن دارقطنی**، چ ۱، بیروت، مؤسسة الرسالة، ۱۴۲۴ ق.
- زرقانی، محمد بن عبدالباقی، **شرح الزرقانی علی المواهب اللدنیة بالمنح المحمدیة**، بی جا، بی تا.
- شیخ صدوق، **عیون اخبار الرضا (علیه السلام)**، چ ۱، تهران، نشر صدوق، ۱۳۷۲ ش.
- صالحی شامی، محمد بن یوسف، **سبل الهدی والرشاد**، بیروت، دارالکتب العلمیة، بی تا.
- طباطبایی، سید مهدی، «معناى زیارت»، **مجله فرهنگ زیارت**، ش ۱۸، مهرماه ۱۳۹۳ ش.
- طبرانی، سلیمان بن احمد، **المعجم الاوسط**، قاهره، دارالحرمین، بی تا.
- طریحی نجفی، فخرالدین، **مجمع البحرین**، بی جا، بی تا.

- العثيمين، محمد بن صالح، تعليقات العثيمين على الكافي لابن قدامة، بی جا، بی تا.
- عسقلانی، ابن حجر، تهذيب التهذيب، بی جا، بی تا.
- عطار نیشابوری، فریدالدین محمد، تذکرة الاولیاء، تصحیح دکتر محمد استعلامی، چ ۳، تهران، زوار، ۱۳۶۰ ش.
- قاری، ملاعلی، شرح الشفا، چ ۱، بیروت، دارالکتب العلمیة، ۱۴۲۱ ق.
- متقی هندی، علی بن حسام، کنز العمال فی سنن الاقوال والافعال، چ ۵، مؤسسه الرساله، ۱۴۰۱ ق.
- مجلسی، محمدباقر، بحار الأنوار، چ ۲، مؤسسه الوفاء، ۱۴۰۳ ق.
- هیتمی، ابن حجر، تحفه الزوار الی قبر النبی المختار ﷺ، چ ۱، بی جا، دارالصحابه للتراث، ۱۴۱۲ ق.
- سیوطی، عبد الرحمن بن أبی بکر، مناهل الصفا فی تخریج أحادیث الشفا، تحقیق الشیخ سمیر القاضی، چ ۱، بی جا، مؤسسه الکتب الثقافیه دار الجنان للنشر والتوزیع، ۱۴۰۸ ق.
- غماری، احمد بن صدیق، إحياء المقبور من أدلة جواز بناء المساجد والقباب علی القبور، بی جا، بی تا.
- ابن حجر عسقلانی، أحمد بن علی، هداية الرواة إلى تخریج أحادیث المصابیح والمشکاة، تخریج محمد ناصر الدین الألبانی، تحقیق علی حسن عبد الحمید الحلبي الأثری، بی جا، دار ابن القيم دار ابن عفان، ۱۴۲۲ ق.
- هیتمی، ابن حجر، الجوهر المنظم فی زیاره القبر الشریف النبوی المکرم (صلی الله علیه وآله)، چ ۱، قاهره، مکتبه مدبولی، ۲۰۰۰ م.
- شوکانی، محمد بن علی (م ۱۲۵۰)، نیل الأوطار، تحقیق عصام الدین الصبابی، چ ۱، مصر، دارالحديث، ۱۴۱۳ ق.
- سمهودی، علی بن عبد الله، وفاء الوفاء بأخبار دارالمصطفی، چ ۱، بیروت، دارالکتب العلمیة، بیروت، ۱۴۱۹ ق.
- خوارزمی، موفق بن احمد، مقتل الحسین علیه السلام، چ ۲، بی جا، انوار الهدی، ۱۴۲۳ ق.
- نیشابوری، مسلم، صحیح مسلم، تحقیق محمد فؤاد عبدالباقي، بیروت، دار إحياء التراث العربی، بی تا.
- <https://www.tasnimnews.ir>
- <https://www.mehrnews.com>
- <https://shiastudies.com/fa>

